

Wojciech Śleszyński
Białystok

Liczba i kategorie osadzonych w obozie odosobnienia w Berezie Kartuskiej (1934–1939). Wybór dokumentów*

Bezpośrednio przyczyną powołania obozu (miejsca) odosobnienia był dokonany 15 czerwca 1934 roku śmiertelny w skutkach zamach na ministra spraw wewnętrznych Bronisława Pierackiego¹. Na posiedzeniu 17 czerwca 1934 roku Rada Ministrów postanowiła przedłożyć prezydentowi Rzeczypospolitej do podpisu rozporządzenie o utworzeniu obozów izolacyjnych². Wybór lokalizacji miejsca odosobnienia padł na poleską miejscowość Bereza Kartuska. Obóz został usytuowany na terenie byłych koszar wojskowych³.

Ilość więźniów przetrzymywanych w Berezie Kartuskiej, co potwierdzają dane, uzależniona była bezpośrednio od polityki państwowej. Po pierwszym półroczu działalności obozu odosobnienia, w 1935 roku notujemy wyraźny spadek skierowanych do Berezy, natomiast w kolejnych latach (1937 i 1938 r.) sukcesywny wzrost, związany z radykalizacją środków stosowanych przez obóz sa-

* Niniejsza publikacja powstała w ramach stypendium Funduszu Niezależnej Literaturze i Nauce Polskiej w Paryżu.

¹ *Kalendarz Ziemi Wschodnich na rok 1935*, red. Wł. Wasunga, Warszawa 1934, s. 331. Bronisław Wilhelm Pieracki (28 V 1895 – 15 VI 1934), legionista, komendant okręgu POW w Nowym Sączu i Lwowie. Od 1 III 1919 r. pracował w Ministerstwie Spraw Wojskowych na różnych stanowiskach, w 1928 r. został wybrany posłem, od 9 X 1928 r. II zastępca szefa Straży Granicznej, od 19 IV 1929 r. podsekretarz stanu w MSW, a od 22 VI 1932 r. minister spraw wewnętrznych w gabinetach A. Prystora, J. Jędrzejewicza i L. Kozłowskiego.

² „Gazeta Polska”, nr 167 18 VI 1934 r.

³ Państwowe Archiwum Obwodu Brzeskiego w Brześciu (dalej: PAOB), sygn. f. 98, o. 3, d. 6, k. 25.

nacyjny, w coraz większym stopniu ewoluujący w kierunku państwa autorytarnego.

W pierwszych trzech latach funkcjonowania obozu odosobnienia w Berezie Kartuskiej kierowani do niego byli głównie więźniowie polityczni. W sporadycznych przypadkach internowano kryminalistów czy osoby oskarżone o lichwę⁴. Sytuacja zaczęła się zmieniać w drugiej połowie 1937 roku, gdy ministerstwo spraw wewnętrznych w październiku 1937 roku wydało instrukcję skierowaną do wszystkich urzędów wojewódzkich z sugestią sporządzania większej liczby wniosków dotyczących notorycznych kryminalistów i przestępców gospodarczych. Zgodnie z intencjami zawartymi w instrukcji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych na przełomie 1937 i 1938 roku masowo zaczęli napływać do Berezki Kartuskiej kryminaliści i osoby oskarżone o przestępstwa gospodarcze⁵. Obie grupy w 1938 i 1939 roku dominowały już wśród osadzonych, w znacznym stopniu wpływając na charakter funkcjonowania miejsca odosobnienia. Uprzywilejowaną pozycję w życiu obozowym mieli przestępcy kryminalni, natomiast zupełnie inaczej przedstawiała się pozycja osób oskarżonych o przestępstwa gospodarcze. Tak zwani przestępcy skarbowi – wspominał S. Cat-Mackiewicz – „[...] byli z humanitarnego punktu widzenia najbardziej godni litości, byli to bowiem prawie zawsze ludzie względnie starzy ponad lat 50, przeważnie Żydzi z dużymi brzuchami, dla których tortury na gimnastyce i tortura polegająca na ograniczeniu funkcji fizjologicznych była nie do zniesienia”⁶.

Kierowanie do miejsca odosobnienia grup osób oskarżonych o nowe przestępstwa powodowało w niektórych przypadkach konsternację administracji obozowej. Wyraźne kłopoty kancelaria miała z zaszeregowaniem jednego ze sławniejszych więźniów Berezki S. Cata-Mackiewicza, którego zakwalifikowano jako „szkodnika państwowego”.

W czerwcu 1938 roku, wraz z napływem cudzoziemców (głównie narodowości żydowskiej) wydalanych z Niemiec nazistowskich, władze państwowe podjęły decyzję o kierowaniu do Berezki Kartuskiej osób, przeciwko którym niemożliwe było ze względów formalnych przeprowadzenie deportacji. Miała to być nie tyle akcja represyjna, co prewencyjna. W związku z celami propagandowymi prowadzonej akcji Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zobowiązywało wojewodów do wybierania „jaskrawych” przypadków naruszenia prawa i podawania ich do publicznej wiadomości za pośrednictwem prasy. Zalecano w szczególności zwró-

⁴ „Głos Poranny” nr 14, 14 I 1937. W całym 1936 roku na ogólną liczbę internowanych 725 osób 707 stanowili więźniowie polityczni, 15 kryminaliści, a 3 osoby oskarżone o przestępstwa gospodarcze.

⁵ Archiwum Akt Nowych, Komenda Główna Policji Państwowej, sygn. 158, k. 4. Bereziacy, red. Leon Pasternak, Warszawa 1965, s. 146.

⁶ „Polityka”, 15 XI 1986, nr 46.

cić uwagę na osoby niecieszące się dobrą opinią społeczną, np. ze względu na posiadany majątek czy wykonywany zawód⁷.

W ostatnich dniach kwietnia 1939 roku w Berezie Kartuskiej osadzono nową kategorię więźniów (łącznie 38 osób), członków „Karpackiej Siczy”, organizacji wojskowej walczącej o stworzenie na tzw. Ukrainie Zakarpackiej (do 1938 roku wchodzącej w skład Czechosłowacji) niezależnego państwa ukraińskiego⁸. Po zajęciu jednak tych obszarów przez wojska węgierskie organizacje ukraińskie zostały rozwiązane, a osoby legitymujące się obywatelstwem polskim przekazane Polsce. Władze Rzeczypospolitej postanowiły je internować w Berezie Kartuskiej, nie stosując jednak wobec nich całości regulaminu miejsca odosobnienia. Celem zatrzymania była bowiem tylko izolacja od świata zewnętrznego, nienosząca charakteru represji. Osadzeni zwolnieni byli z pracy i ćwiczeń, mogli w wyznaczonym czasie rozmawiać ściszym głosem, a rytm dnia regulował specjalnie dla nich przygotowany regulamin⁹.

Zastrzające się stosunki niemiecko-polskie, grożące wybuchem wojny, odbiły się też na funkcjonowaniu miejsca odosobnienia w Berezie Kartuskiej. Administracja obozowa przygotowywała się na przyjęcie nowo internowanych osób. Komendant Berezki podinspektor J. Kamal-Kurhański postulował zwiększenie liczby policjantów służących w kompanii wartowniczej, przeprowadzono też ćwiczenia na wypadek wojny¹⁰.

Pierwsi zatrzymani podejrzani o proniemieckie sympatie osadzeni byli w obozie już w połowie 1938 roku. Masowy charakter aresztowania przybrały jednak dopiero w pierwszych dniach września 1939 roku. Do Berezki Kartuskiej kierowano osoby zagrażające – w opinii władz – bezpieczeństwu państwowemu w czasie trwania wojny. Internowaniem objęto komunistów, Ukraińców, ale przede wszystkim osoby podejrzane o proniemieckie sympatie. Wśród działaczy komunistycznych czy ukraińskich często były osoby już wcześniej osadzone w Berezie¹¹. W przypadku osób mniejszości niemieckiej zdarzały się przypadki zsyłania do miejsca odosobnienia całych rodzin. Po raz pierwszy od założenia obozu zaczęto do niego kierować również kobiety¹².

W pierwszych dniach września do Berezki Kartuskiej skierowano najprawdopodobniej kilka tysięcy osób. Rozpoczęły się normalne w takiej sytuacji problemy – przede wszystkim brakowało miejsca w salach aresztanckich. Próbowano

⁷ *Bereziacy...*, s. 260.

⁸ *Dowidnik z istorii Ukrainy*, t. II, Kijew 1995, s. 17–19.

⁹ PAOB, sygn. f. 98, o. 3, d. 27, k. 13–14.

¹⁰ *Ibidem*, sygn. f. 1, o. 1, d. 1120, k. 13. *Ibidem*, sygn. f. 98, o. 3, d. 1, k. 17.

¹¹ *Oni nie stali na koleni*, Mińsk 1966, s. 129, 154.

¹² *Ibidem*, s. 221, 225–228. *Bereziacy...*, s. 445. *Harcerstwo poleskie. Brześć – Kobryń*, materiały zebrala i opracowała H. Archiszewska-Jakubowska, Ząbki 2001, s. 80.

problem ten rozwiązać, budując piętrowe prycze, tak że kiedy w normalnych warunkach w sali mieściło się około 30 osób, w tym czasie umieszczano w nich ponad setkę. Resztę internowanych zgromadzono na dotychczasowym placu ćwiczeń, dzieląc jedynie przestrzeń na mniejsze boksy za pomocą zasieków z drutu kolczastego.

Obóz odosobnienia w Berezie Kartuskiej funkcjonował do 18 września 1939 roku. Na wiadomość o wkroczeniu do Polski Armii Czerwonej, w nocy z 17 na 18 września 1939 roku, administracja obozowa potajemnie opuściła miejsce odosobnienia¹³.

Wykaz ważniejszych skrótów:

AAN	– Archiwum Akt Nowych
KG PP	– Komenda Główna Policji Państwowej
kompartia	– partia komunistyczna
KP KPZB	– Komitet Powiatowy Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi
Min. Spr. Wewn.	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
M.O.	– miejsce odosobnienia
n/B, n.B, n.Bug.	– nad Bugiem
nr	– numer
ONR	– Obóz Narodowo-Radykalny
PAOB	– Państwowe Archiwum Obwodu Brzeskiego
podinsp.	– podinspektor
P.P.	– policja państwowa
przod.	– przodownik
Społ.-Polit.	– Społeczno-Polityczny (Wydział)

¹³ *Harcerstwo poleskie...*, s. 80; *Oni nie...*, s. 158, 336–337; *Bereziacy...*, s. 441–442, 454–455. W dwu pozostawionych przez komunistów relacjach mowa jest o zamordowaniu przez uciekających policjantów kilku więźniów; B. Heydenkorn, *Ukraińska polemika o Berezie Kartuskiej*, „Zeszyty Historyczne”, Paryż 1982, nr 62, s. 208. Najprawdopodobniej do obozu w Berezie Kartuskiej, na mocy porozumienia ze stroną sowiecką, dotarł również oddział niemiecki, który miał za zadanie ewakuować wszystkich osadzonych narodowości niemieckiej.

1. Bereza Kartuska, 1939, styczeń 1. Raport poranny stanu uwięzionych w obozie odosobnienia w Berezie Kartuskiej

Miejsce Odosobnienia
w Berezie Kartuskiej

Raport poranny ze stanu odosobnionych z dnia 1 I 1939 r.

	Stan ewidencyjny					Ogółem	Na robotach		Ogółem pracuj.	Innych			Ogółem niepracuj.	Uwagi
	Karp. Sicz	ONR	Kom.	Krymin.	Spekulan.		Wew.	Zewn.		W izbie chor.	W szpit.	W aresz.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Stan z dnia 31 XII 1938 r.	-	-	184	300	17	501	428	-	428	68	4	1	73	
Przybyło	-	-	-	1	-	1	6	-	6	-	-	-	-	
Ubyło	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	5	
Stan faktyczny	-	-	184	301	17	502	434	-	434	63	4	1	68	

Komendant M.O.
(podpis)
Józef Kamala-Kurhański¹, podinsp. P.P.

Oryginał, maszynopis.

Źródło: PAOB, sygn. f. f. 1, o. 8, d. 1119, k. 51.

¹ Józef Kamala-Kurhański był komendantem obozu odosobnienia w Berezie Kartuskiej od 1 XII 1934 roku do 18 IX 1939 r. Przed objęciem tej funkcji służył w Komendzie Wojewódzkiej Policji Państwowej we Lwowie.

2. Bereza Kartuska, 1939, luty 1. Raport poranny stanu uwięzionych w obozie odosobnienia w Berezie Kartuskiej

Miejsce Odosobnienia
w Berezie Kartuskiej

Raport poranny ze stanu odosobnionych z dnia 1 II 1939 r.

	Stan ewidencyjny					Ogółem	Na robotach		Ogółem pracuj.	Innych			Ogółem niepracuj.	Uwagi
	Karp. Sicz	ONR	Kom.	Krymin.	Spekulan.		Wew.	Zewn.		W izbie chor.	W szpit.	W aresz.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Stan z dnia 31 I 1939 r.	1	1	182	297	16	497	437	-	437	42	5	12	60	
Przybyło	-	-	1	-	-	1	2	-	2	-	-	-	-	
Ubyło	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	
Stan faktyczny	1	1	183	297	16	498	439	-	439	42	5	12	59	

Komendant M.O.
(podpis)
Józef Kamala-Kurhański, podinsp. P.P.

Oryginał, maszynopis.

Źródło: PAOB, sygn. f. 1, o. 8, d. 1119, k. 219.

3. Berezka Kartuska, 1939, marzec 4. Raport poranny stanu uwięzionych w obozie odosobnienia w Berezie Kartuskiej

Miejsce Odosobnienia
w Berezie Kartuskiej

**Raport poranny
ze stanu odosobnionych z dnia 4 III 1939 r.**

	Stan ewidencyjny					Ogółem	Na robotach		Ogółem pracuj.	Innych			Ogółem niepracuj.	Uwagi
	Karp. Sicz	ONR	Kom.	Krymin.	Spekulan.		Wew.	Zewn.		W izbie chor.	W szpit.	W aresz.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Stan z dnia 3 III 1939 r.	1	-	183	348	14	546	526	-	526	16	1	3	20	
Przybyło	-	-	1	6	-	7	-	-	-	10	2	2	14	
Ubyło	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Stan faktyczny	1	-	184	354	14	553	519	-	519	20	3	5	34	

w/z Komendant M.O.
(podpis)
Wacław Klamrzyński

Oryginał, maszynopis.

Źródło: PAOB, sygn. f. 1, o. 8, d. 1119, k. 456

4. Berezka Kartuska, 1939, lipiec 1. Raport poranny stanu uwięzionych w obozie odosobnienia w Berezie Kartuskiej

Miejsce Odosobnienia
w Berezie Kartuskiej

Raport poranny ze stanu odosobnionych z dnia 1 VII 1939 r.

	Stan ewidencyjny					Ogółem	Na robotach		Ogółem pracuj.	Innych			Ogółem niepracuj.	Uwagi
	Karp. Sicz	ONR	Kom.	Krymin.	Spekulan.		Wew.	Zewn.		W izbie chor.	W szpít.	W aresz.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Stan z dnia 30 VI 1939 r.	31	–	160	303	28	522	457	50	507	9	–	6	15	
Przybyło	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	2	
Ubyło	–	–	–	–	–	–	2	–	2	–	–	–	–	
Stan faktyczny	31	–	160	303	28	522	455	50	505	9	1	7	17	

Komendant M.O.
(podpis)
Józef Kamala-Kurhański, podinsp. P.P.

Oryginał, maszynopis.

Źródło: PAOB, sygn. f. 1, o. 8, d. 1120, k. 121

5. Bereza Kartuska, 1939, sierpień 6. Raport poranny stanu uwięzionych w obozie odosobnienia w Berezie Kartuskiej

Miejsce Odosobnienia
w Berezie Kartuskiej

Raport poranny
ze stanu odosobnionych z dnia 6 VIII 1939 r.

	Stan ewidencyjny					Ogółem	Na robotach		Ogółem pracuj.	Innych			Ogółem niepracuj.	Uwagi
	Karp. Sicz	ONR	Kom.	Krymin.	Spekulan.		Wew.	Zewn.		W izbie chor.	W szpit.	W aresz.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Stan z dnia 5 VIII 1939 r.	31	–	162	303	28	524	460	50	510	8	3	3	14	
Przybyło	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	3	4	
Ubyło	–	–	–	–	–	–	4	–	4	–	–	–	–	
Stan faktyczny	31	–	162	303	28	524	456	50	506	8	4	6	18	

Komendant M.O.
(podpis)
Józef Kamala-Kurhański, podinsp. P.P.

Oryginał, maszynopis.

Źródło: PAOB, sygn. f. 1, o 8, d. 1116, k. 92.

6. Bereza Kartuska, 1939, sierpień 18. Raport poranny stanu uwięzionych w obozie odosobnienia w Berezie Kartuskiej

Miejsce Odosobnienia
w Berezie Kartuskiej

**Raport poranny
ze stanu odosobnionych z dnia 18 VIII 1939 r.**

	Stan ewidencyjny					Ogółem	Na robotach		Ogółem pracuj.	Innych			Ogółem niepracuj.	Uwagi
	Karp. Sicz	ONR	Kom.	Krymin.	Spekulan.		Wew.	Zewn.		W izbie chor.	W szpit.	W aresz.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Stan z dnia 16 VIII 39	31	-	148	268	26	473	451	-	451	17	3	2	22	
Przybyło							5	50	55					
Ubyło							50		50	5		5		
Stan faktyczny	31	-	148	268	26	473	406	50	456	12	3	2	17	

Komendant M.O.
(podpis)
Józef Kamala-Kurhański, podinsp. P.P.

Oryginał, maszynopis.

Źródło: PAOB, sygn. f. 1, o. 8, d. 1112.

7. Warszawa, 1937, październik 4. Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w sprawie osadzania w obozie odosobnienia kryminalistów i spekulantów

ODPIS^a

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Nr. P.B.6385/1/Tjn/37
Recydywiści kryminalni i spekulanci –
Wnioski na osadzenie w M.O.

Warszawa, dn. 4 października 1937 r.

Tajne
Pilne^b

Do
Urzędów Wojewódzkich (wszystkich) i
Komisariatu Rządu na m. st. Warszawę
Wydziały Społ.-Polit.

Wobec powtarzających się prób i usiłowania anarchizowania życia społecznego zarówno na odcinku bezpieczeństwa publicznego jak i na odcinku finansowo-gospodarczym Państwa przez poszczególne jednostki przestępcze o wybitnie antyspołecznym nastawieniu, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych poleca przedłożyć jak najrychlej wnioski na odosobnienie w Berezie Kartuskiej:

a) wszystkich wybitniejszych kryminalistów recydywistów, których działalność, częstokroć terrorystyczna lub bandycka, grozi w każdej chwili naruszeniem spokoju i bezpieczeństwa publicznego, wzbudza stały niepokój ludności, a przez nieuchwytność dowodów, wystarczających dla Sądu, stwarza pozory bezkarności i indolencji władz;

b) wszystkich wybitniejszych szkodników na odcinku finansowo-gospodarczym, a więc przemytników dewiz, spekulantów, lichwiarzy, podbijaczy cen na artykuły pierwszej i koniecznej potrzeby w życiu gospodarczym kraju itp. Jednostki, których działalność wymierzona jest w pierwszym rzędzie przeciwko Skarbowi Państwa i równowadze budżetowej, przeciwko zaufaniu szerokich rzesz ludności do Skarbu i Państwowych instytucyj finansowych, a następnie przeciwko szerokim kołom społeczeństwa, i znowu dowodów winy, wystarczających dla sądów, zebrać niepodobna lub postawić te jednostki w stan oskarżenia w normalnych warunkach wymiaru sprawiedliwości z tych czy innych względów trudno.

^a Wielkie litery oryginału.

^b Podkreślenie oryginału.

Ministerstwo wyjaśnia przy tym, że nie chodzi o akcję masową, a zwłaszcza w odniesieniu do mniejszej miary przestępców, wymienionych w pkt. a i b, lecz o unieszkodliwienie w drodze wyjątkowej i natychmiastowej jednostek najwybitniejszych, znanych szerszemu ogółowi ze swej szkodliwej roboty, a niestety dotychczas bezkarnych i nieuchwytnych.

Wnioski winny być uzasadniane szczegółowo i mocno. Uzasadnienia winny dotyczyć działalności aktualnej, a nie dawnej. Co do formy wnioski winny być wzorowane na dotychczasowych wnioskach na osadzenie w M.O. przestępców wywrotowych.

Przy kwalifikowaniu do M.O. osób, wymienionych w pkt. a, Urzędy Wojewódzkie porozumieją się ewent. z PP. Prokuratorami, a odnośnie osób wymienionych w pkt. b, – z lokalnymi organami Ministerstwa Skarbu (Izby Skarbowe, Inspektorat Dewizowe), z oddziałami lub filiami Banku Polskiego, Pocztowej Kasy Oszczędności, Komunalnych Kas Oszczędności itp., zasięgając od nich informacji i wskazówek przy zachowaniu ścisłej tajności charakteru przedsięwziętej akcji.

4 X 37 r.

(-) W. ŻYBORSKI
DYREKTOR DEPARTAMENTU

Odpis, maszynopis.

Źródło: AAN, KG PP, sygn. 158, k. 1–2.

8. Warszawa, 1938, kwiecień 1. Pismo Naczelnika Urzędu Śledczego w Warszawie do Komendanta obozu odosobnienia w Berezie Kartuskiej w sprawie zwalniania zatrzymanych więźniów kryminalnych

Warszawa, dnia 1 kwietnia 1938
Tajne^c

Komendant Policji Państwowej
M. St. Warszawy
Urząd Śledczy
Nr. 33/Tjn/38
Osadzeni w M.O.^d–
Informacje.–

Pan Komendant
Miejsca Odosobnienia
w Berezie-Kartuskiej

Zawiadamiam, że uzyskano informacje od jednego ze złodziei zwolnionych obecnie z Miejsca Odosobnienia w B.-K. jakoby pełniący w M.O. służbę przod. Stanisławski Jan doradzał niektórym, znanym sobie z pracy w tut. Urzędzie Śledczym złodziejom, że jeżeli chcą być niedługo po osadzeniu zwolnieni, to winni w zachowaniu swoim być lojalni i poprawni. Wynikałoby z tego, że osadzeni złodzieje, zawdzięczając specjalnym radom i pouczeniom udzielanym przez przod. Stanisławskiego przebywali w M.O. stosunkowo bardzo krótko.

Na podstawie wykazu zwolnionych ostatnio z M.O. zauważyłem, że w ogólnej liczbie zwolnionych przeważają przestępcy osadzeni na wniosek Brygady Kradzieżowej natomiast znacznie mniej jest zwolnionych, podlegających kompetencji innych Brygad.

Ponieważ przod. Stanisławski przez wiele lat pracował w Brygadzie Kradzieżowej w tut. Urzędzie i miał możliwość należytego poznania osadzonych i obecnie zwolnionych przestępców, przeto można dojść do wniosku, że między zwolnionymi a przod. Stanisławskim może istnieć jakiś związek.

Jednocześnie zaznaczam, że na podstawie wywiadów i obserwacji elementu przestępczego stwierdziłem, że zbyt krótkie przetrzymywanie kryminalistów w M.O. nie osiąga właściwego celu i nie wpływa odstrasząco na dalszą ich działalność przestępczą, a ponieważ każdy z nich liczy na to, że w razie umieszczenia go w M.O. wkrótce zostanie stamtąd zwolniony dzięki „dobremu zachowaniu, zadeklarowaniu udzielenia informacji i przyrzeczeniu poprawy”.

^c Podkreślenie oryginału.

^d Wielkie litery oryginału.

O ile początkowe umieszczenie w Berezie wywierało silne wrażenie na przestępców kryminalnych w ogóle, a nawet wielu z nich uciekało nielegalnie za granicę w obawie przed osadzeniem, o tyle dziś kryminaliści ewentualny swój pobyt w M.O. zupełnie sobie lekceważą.

Niektórzy ze zwolnionych w M.O. w bardzo krótkim czasie byli ponownie zatrzymani z narzędziami złodziejskimi, bądź też podczas wypatrywania obiektów do okradzenia

Powyższe informacje i spostrzeżenia, podaje do wiadomości i ewentualnego wykorzystania.

w. z. Komendant P. P. m. st. Warszawy
Naczelnik Urzędu Śledczego
S. Wasilewski, (nadkomisarz)
(Podpis nieczytelny)

Komendant M.O. Bereza-K.
Otrzymano dnia 2/IV 1938r
Nr. 651 zał.
(Stempel)

Oryginał, maszynopis.

Źródło: PAOB, sygn. f. 98, o. 3, d. 4, k. 9.

9. Warszawa, 1938, czerwiec 9. Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do wojewodów w sprawie osadzania cudzoziemców w obozie odosobnienia w Berezie Kartuskiej

Odpis

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Nr P.B. 7150/1/tjn/38

Warszawa, dnia 9 czerwca 1938 r.

Spr. osadzenia uciążliwych cudzoziemców
w M.O.

Tajne – B. Pilne^e

Do
P.P. Wojewodów (wszystkich)
i Pana Komisarza rządu na m. st. Warszawa

Ostatnie wydarzenia polityczne na terenie międzynarodowym spowodowały znaczne wzmożenie napływu w drodze nielegalnej do Polski z terenów b. Austrii i Niemiec cudzoziemców, których pobyt w państwie nie jest pożądany.

Wykonanie orzeczeń w wydaleniu takich uciążliwych cudzoziemców okazuje się bardzo często w praktyce niemożliwe wskutek ich złej woli, przejawiającej się w przedsięwzięciu czynności, mających na celu utratę posiadanego obywatelstwa.

Równoległe z koniecznością należytej reakcji w stosunku do opornych jednostek zachodzi potrzeba zastosowania środków prewencyjnych, które by odstraszyły cudzoziemców, mających zamiar przedostać się do Polski w drodze nielegalnej oraz skłonić do opuszczenia granic Państwa cudzoziemców, przebywających nielegalnie na terenie Polski.

Celem zapewnienia całkowitej wykonalności wniosków o osadzeniu w M.O. zarówno tych cudzoziemców, jak również wobec i tych, których pobyt nielegalny w Państwie będzie ujawniony, a osadzenie w M.O. potrzebne dla odstraszącego przykładu, Min. Spr. Wewn. prosi o zastosowanie w tego rodzaju przypadkach podanego niżej trybu postępowania.

Po stwierdzeniu praktycznej niewykonalności i orzeczenia o wydaleniu – Min. Spr. Wewn. zwróci się z prośbą o przytrzymanie danego cudzoziemca i zgłoszenia wniosku o osadzeniu w M.O. do właściwego Pana Wojewody, który zarządzi jego przytrzymywanie bez ujawnienia powodów zgłaszając z chwilą przy-

^e Podkreślenie oryginału.

trzymania listem, względnie telefonogramem do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wniosek o osadzenie w M.O. z zaznaczeniem godziny przytrzymania.

Po otrzymaniu w tej samej drodze decyzji Pana Ministra Urząd Wojewódzki zwróci się telefonicznie do właściwego Sędziego Śledczego o zaoczne wydanie postanowienia o odosobnieniu oraz skieruje przetrzymywanego do M.O., przysyłając jednak następnie Sędziemu Śledczemu uzasadniony wniosek o osadzenie w M.O., a odpis jego – Ministerstwu.

Co się tyczy drugiej kategorii osób, to po ustaleniu w drodze wywiadów, że na terenie danego województwa przebywają nielegalnie cudzoziemcy – Pan Wojewoda zleci dla przykładu przytrzymanie paru osób wybierając możliwie jaskrawe przypadki, nadające się do opublikowania w prasie ze względu na stan majątkowy, zawód itp., oraz zarządzi dalsze postępowanie zgodnie z podanymi wyżej dyrektywami.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zwraca uwagę na konieczność zachowania w każdym przypadku 48-godzinnego terminu przytrzymania, licząc od godziny rzeczywistego przytrzymania do chwili porozumienia się z Sędzią Śledczym w przedmiocie zaocznego wydawania postanowienia o odosobnieniu.

Ze względu na wagę sprawy i konieczność sprężystego działania Ministerstwo Spraw Wewnętrznych prosi o traktowanie sprawy jako szczególnie pilnej.

(-) Wacław Żybowski
Dyrektor Departamentu

Odpis, maszynopis.

Źródło: PAOB, sygn. f. 98, o.3, d. 24, k. 47.

10. Brześć nad Bugiem, 1939, kwiecień 29. Pismo Naczelnika Oddziału Społeczno-Politycznego Urzędu Wojewódzkiego w Brześciu n/Bugiem do Komendanta obozu odosobnienia w sprawie osadzenia w obozie członków „Karpackiej Sicyz”

Tajne!

Urząd Wojewódzki Poleski
Wydział Społeczno-Polityczny
Nr. BP. 2/240/tjn
Brześć n.B., dnia 29/IV.1939r
Odosobnienie w M.O. członków
„Karpackiej Sicyz”

Do Pana Komendanta
M.O. w Berezie Kartuskiej

Na podstawie zarządzenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych zawiadamiam, że przyjęci przez władze polskie członkowie „Karpackiej Sicyz” będą osadzeni w M.O. – bezpośrednio po przyjęciu ich przez władze polskie.

Osoby te będą przekazywane do M.O. grupami.

Osadzenie ich w M.O. nosi charakter zabezpieczającoizolacyjny i nie ma cech represji.

Z uwagi na powyższe zarządzam:

- 1) izolowanie tych osób od innych odosobnionych
 - 2) zwolnienie ich od ćwiczeń i robót
 - 3) nie stawianie względem nich szczególnie uciążliwych przepisów regulaminu
- Ponadto należy zabezpieczyć możliwość ucieczki, którejkolwiek odosobnionego z tej grupy oraz jakiegokolwiek kontaktu ze światem zewnętrznym.

Szczegóły w tej sprawie omówi na miejscu P. Radca Floręcki z Min. Spr. Wewn., o czym proszę mnie zawiadomić

Za Wojewodę
K. Rolewicz,
Naczelnik Oddz. Społ. Polit.

Komendant M.O. Ber.-Kart.
Otrzymano 30.IV.1939r
(stempel)

Oryginał, maszynopis.

Źródło: PAOB, sygn. f. 98, o. 3, d. 27, k. 13.

11. Warszawa, 1939, marzec 18. Pismo Ministerstw Spraw Wewnętrznych do Urzędu Wojewódzkiego w Brześciu nad Bugiem w sprawie ujednoczenia kategorii osadzonych

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

Nr. P.B. 265/565/1/39

Warszawa

dn. 18 marca 1939 r.

Zmiany w ewidencji
odosobnionych w M.O.

Odpis
Poufne!^f

Do
Urzędu Wojewódzkiego
Wydział Społeczno-Polityczny
w Brześciu n. B.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych prosi o przeprowadzenie w ewidencji odosobnionych w M.O. następujących zmian: odosobnionych Pasamonika Abrama i Ajbuszyca Szmula z Warszawy należy przenieść z grupy kryminalistów do grupy spekulantów; odosobnionego Kartaszewicza Władysława z woj. wileńskiego przenieść z grupy komunistów do grupy kryminalistów; odosobnionego Reinpolda Johanna z woj. stanisławowskiego nie wykazywać jako „szkodnika państwowego”, lecz zaliczyć do grupy kryminalistów; wszystkich odosobnionych (12), wykazanych w raportach porannych jako członków „O.N.R.” – zaliczyć do grupy kryminalistów.

W przyszłości, aż do ewentualnych dalszych zarządzeń Ministerstwa, wszystkich odosobnionych, za wyjątkiem komunistów oraz spekulantów i szkodników gospodarczych, Ministerstwo prosi zaliczać do kryminalistów, nie tworząc żadnych nowych grup przestępczych.

Przeprowadzone zmiany należy omówić na odwrocie jednostronnego raportu porannego.

Za Naczelnika Wydziału

(-) Jan Schulz²

Radca

Komendant M.O. Bereza – Kartuska

Otrzymano dnia 25/III 1939 r.

No 720 zał. ----

(stempel)

Odpis, maszynopis.

Źródło: PAOB, sygn. f. 98, o. 3, d. 1, k. 43.

^f Podkreślenie oryginału.

² Jan Schulz w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych odpowiadał za formalno-prawną stronę działalności obozu odosobnienia w Berezie Kartuskiej. Był też twórcą regulaminu obozowego.

12. Bereza Kartuska, 1939, maj 3. Wyjaśnienia Komendanta obozu w sprawie zmiany w ewidencji odosobnionych

3 maja 39
1088 / tjn.
Zmiany w ewidencji
odosobnionych w M.O.–
wyjaśnienie

TAJNE!
(stempel)

Do
Pana Wojewody
Poleskiego⁸
w Brześciu n/Bug.

W wykonaniu polecenia z dn. 1 V br. nr. B.P.2/246/tjn., melduję, że jeżeli zachodzą pomyłki w zaliczaniu do niewłaściwej grupy przysyłanych odosobnionych, to nie jest to moja, ani personelu wina, lecz P.P. Wojewodów, którzy nie przysyłają wraz z odosobnionymi odpisów wniosków. Prócz tego, niektóre wnioski tak są zredagowane, że nie wiadomo za co właściwie odosobniony został przysłany do Berez i do jakiej właściwie grupy należy go zaliczyć.

Tak było z odosobnionymi: Rejnpoldem, Kilianem i Mackiewiczem, którzy zostali zaliczeni do grupy szkodników państwowych. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych pismem z dnia 18.III. br. nr. P.B.265/565/1/39, zarządziło odosob. Rejnpolda przenieść do grupy kryminalistów pozostawiając Kiliana i Mackiewicza nadal w grupie szkodników państwowych. Po zwolnieniu z M.O. w dn. 8.IV. br. odosob. Mackiewicza Minist. Spr. Wewn. pismem z dnia 24.IV. br. nr. P.B.265/565/4/39, poleciło przenieść odosob. Kiliana do grupy spekulantów.

Obecnie więc niema pięciu, a tylko cztery grupy, a to: komuniści, kryminaliści, spekulanci i członkowie „Karpackiej Siczy”, których Pan Radca Floręcki kazał nazwać grupą specjalną i umieścić w rubryce „Z”. Aby na przyszłość uniknąć błędów i nieporozumień, proszę Pana Wojewodę o spowodowanie, aby: 1) wszyscy Panowie Wojewodowie przysyłali wraz z odosobnionymi odpisy wniosków, i 2) aby we wniosku odosobniony był z góry zaliczony do jednej z grup.

Komendant Miejsca Odosobnienia
Józef Kamala-Kurhański. podinsp. P.P.
(–) Podpis
(Stempel)

Oryginał, maszynopis.

Źródło: PAOB, sygn. f. 98, o.3, d. 1, k. 63.

⁸ Podkreślenie oryginału.

13. Warszawa, 1939, lipiec 14. Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do Urzędu Wojewódzkiego w Brześciu nad Bugiem w sprawie postępowania z osłodzonymi agresywnie ustosunkowujących się na wolności do policjantów

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
No P.B. 265/640/39
Warszawa
dn. 14 lipca 1939 r.

Poufne^h

Urzędu Wojewódzkiego
w Brześciu n/B

na ręce Pana Naczelnika
Wydziału Społ.-Polit.)

Od dłuższego czasu Ministerstwo Spraw Wewnętrznych prowadzi akcję zwalczania przestępstw przeciw policji (opór władzy art. 129 K.K., czynna napaść – art. 133 K.K. itp.) przez osadzenie w M.O. przestępców, występujących czynnie w stosunku do funkcjonariuszy P.P.

Dla osiągnięcia skuteczniejszych wyników powyższej akcji Min. Spr. Wewn. prosi o zastosowanie następującego trybu względem tej kategorii odosobnionych, z których wniosków widać, że zachowywali się oni agresywnie wobec policji:

Odosobnionego należy pouczyć, że został on osadzony w M.O. w pierwszej mierze za swe postępowanie względem policji.

Po upływie każdego 3-miesięcznego okresu odosobnienia, odosobniony winien być powiadomiony, że odosobnienie jest mu przedłużone dodatkowo za jego agresywność w stosunku do funkcjonariuszy P.P.

Przy zwolnieniu odosobnionych z M.O. niezależnie od podpisania przezeń zwykłego ostrzeżenia – Komenda M.O. winna go przestrzec przed niewłaściwym zachowaniem względem policji.

Jerzy Krzymowski
Naczelnik Wydziału

Odpis, maszynopis.

Źródło: PAOB, sygn. f. 1, o. 8, d. 1112, k. 55.

^h Podkreślenie oryginału.

14. Nowogródek, 1939, sierpień 21. Wniosek wojewody nowogródzkiego w sprawie osadzenia Józefa Szaromete w obozie w Berezie Kartuskiej

Wojewoda Nowogródzki, Nowogródek, dn.21.08.1939 r.

Wniosek¹ o wydanie postanowienia o przymusowym odosobnieniu.

Do Pana Sędziego
Okręgowego Śledczego w Brześciu n/B

Zgodnie z art. 2. Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 17 czerwca 1934 roku (Dz. U. R. P. nr. 50, poz. 473) – stawiam wniosek o wydanie postanowienia o przymusowym odosobnieniu na przeciąg 3 miesięcy Szaromete Józefa, s. Antoniego Katarzyny r. 1889, kawalera, wyz. Rzymsko-kat., Polaka, b. czeską, b. współwłaściciela przedsiębiorstwa samochodowego, zam. w Nieświerzcu, ul. [nieczytelna – WS].

Wniosek ten uzasadniam następująco: w dn. 29.07.39 r. w czasie rewizji odnaleziono w mieszkaniu Szaromety 2.187,5 rubli rosyjskich w złocie. Szarometa wykorzystując obecną sytuację polityczną skupował wśród ludności monety złote rosyjskie płacąc za nie walutą polską. Ile wymieniony skupił w tym czasie pieniędzy na razie trudno ustalić. W każdym razie działalność jego wpływała deprymująco na ludzi.

Z uwagi na powyższe osadzenie Szaromety Józefa w M.O. uważam za konieczne.

Szarometa Józef został zatrzymany i skierowany do M.O. w Berezie Kartuskiej do dyspozycji Pana Sędziego.

Wojewoda
A. Sokołowski³

Oryginał, maszynopis.

Źródło: PAOB, sygn. f. 98, o. 3, d. 2, k. 60.

¹ Podkreślenie oryginału.

³ Sokołowski (Korwin-Sokołowski) Adam Ludwik (22 VII 1896 – 12 VIII 1979). Przed I wojną światową należał do „Zarzewia” i Związku Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej „Filarecja”. Po wybuchu wojny służył w 1 p. uł. Legionów. W latach 1924–1926 studiował w Wyższej Szkole Wojskowej. Po przewrocie majowym pracował w Departamencie Kawalerii Ministerstwa Spraw Wojskowych, a od 1928 w Głównym Inspektoracie Sił Zbrojnych. Od 17 XII 1935 do 17 IX 1939 był wojewodą nowogródzkim. W latach II wojny światowej przebywał na emigracji. Do kraju wrócił w 1956 r. Zmarł w Warszawie.

15. Warszawa, 1939, sierpień 30. Wniosek wojewody warszawskiego w sprawie osadzenia Zurecha Manguta w obozie w Berezie Kartuskiej

Wojewoda Warszawski
dnia 30 sierpnia 1939r.
nr. P.B. VII-422/tjn.

Wniosek odosobnienia

Na podstawie art. 2. pkt. 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17.06.1934 r. w sprawie osób zagrażających bezpieczeństwu, spokojowi i porządkowi publicznego (Dz. U. R.P. nr. 50. poz. 473) stawiam wniosek o odosobnienie Manguta Zurecha, s. Jankła i Chandli ur. dnia 12.01.1901 r. w Kołobieli, pow. mińskiego, zamieszkałego w Falenicy, ul. Handlowa 5, pow. warszawskiego wyzna. mojż., narodowości żydowskiej, z zawodu kupca.

Motywy:

Mangut, właściciel sklepu spożywczego dopuścił się spekulacji przez nieuzasadnione i samowolne podwyższenie o 25% cen sprzedawanych kasz, co stwierdziła komisja kontroli cen w dniu 28 b.m.

Samowolne podbijanie cen w obecnej sytuacji politycznej szczególnie deprymująco działa na ludność, wywołując panikę wśród kupujących. Zurech Mangut okazał się szkodnikiem, którego należy osadzić w M.O. ze względu na bezpieczeństwo, spokój i porządek publiczny.

Tego rodzaju represja podniesie nastroje ludności, która będzie widzieć, że tępi się bezwzględnie wszystkie odruchy spekulantów i chęć niesłusznego wzbogacenia najczęściej kosztem niezamożnej ludności.

Mangut został wprawdzie administracyjnie już ukarany na 250 zł. grzywny i 6 tygodni aresztu za opisaną spekulację, lecz od orzeczenia tego odwołał się i w opinii miejscowej pozostaje na razie bezkarnym, dlatego też osadzenie go w M.O., niezależnie od tej kary jest konieczne dla radykalnej represji w stosunku do tego rodzaju szkodników.

Wojewoda
wz. (p. Czekański – Naczelnik Wydziału)

Oryginał, maszynopis.

Źródło: PAOB, sygn. f. 98, o. 3, d. 2, k. 77.